

Дејан Мачковић

Министарство иностраних послова Босне и Херцеговине

Социјални контекст богословља Св. Игнатија Антиохијског

Сажетак: Савремени богослови који заснивају своје теологумене на седам аутентичних посланица св. Игнатија Антиохијског се ретко баве фасцинантним социјалним контекстом који је мотивисао писца и обликовао његову прилично радикалну теологију. Савремена православна теологија је још мање пажње посветила историјским последицама пренаглашене епископоцентричности, који је у Антиохији у потпуности уништило оно што називамо Православљем у наредних сто педест година. У раду планирамо да укратко изложимо историјски и социјални оквир тог доба, теолошким струјањима међу хришћанима у другом веку, као и да укажемо на даљи развој црквеног живота у периоду након мученичког страдања Игнатија Богоносца у пракси свете и католичке Цркве Христове.

Кључне речи: епископ, Игнатије Богоносац, епископоцентричност, историјске и друштвене прилике

Увод

Почетком 16. века на Богословском факултету у Паризу студирала су два пријатеља, Баскијац и Француз. Учили су исте предмете, код истих професора, једнако духовно расли и напредовали у знању, но животи и услови у којима су живели су били сасвим различити. Французу је отац био епархијски секретар, који је дошавши у сукоб са владиком, око новца, зарадио екскомуникацију те од стреса убрзо умро. Владика је потом оглобио удовицу и сирочад те је још поврх свега забранио да се покојник сахрани на црквеном гробљу, светећи му се, и након гроба. Баскијац је био племић, веома богат, прави јунак, витез и кавалер те са надлежним владиком није имао проблема. Зато, када је Лутер заталасао црквену мочвару, Баскијац и Француз реаговали су потпуно различито. Француз је потрчао у Женеву 1536., која је управо истерала свог владика властелина, а његова богатства и власт поделила богатим трговцима и грађанима. Тамо је преузео духовну власт и организовао Цркву која је по њему, Жану Калвину, и данас позната под именом Калвинистичка црква. Баска је живот одвео у другом смеру. Видећи пропаст и масовну апостасију, основао је ред којем је био циљ помоћи владици над владикама — папи да сачува кормило Цркве и конце у својим рукама. Инспирацију је нашао у личности и делима Игнатија Богоносца и у његовој чврстој организацији Цркве, те је узевши његово име и слова са његовог срца¹ за амблем, 1534. године основао ред на месту данашње велелепне базилике Светог срца у Монмартру. Није до краја јасно да ли је тај нови ред организован више као војска којој се редовник Игнатије дивио и био склон или као Игнатијевска црква другог века, али глава реда и данас носи ти-

¹ Према предању, након страдања у Колосеуму, од Игнатија Богоносца је остало нетакнуто срце, у коме је златним словима било исписано Христово име. Види Архимандрит ПОПОВИЋ Јустин, *Житија светих*, 20 децембар, Телије, 1996.

тулу генерал, док га колоквијално зову црни папа — бискуп. Баскијац је у историји је познат као Игнатије Лојола, а његов ред као језуитски.

И у Српској цркви многи, као и Игнатије Лојола, желећи да заштите епископат од стварних и умишљених непријатеља, налазе инспирацију у делима Игнатија Богоносца, те покушавају да своје локалне заједнице организују и уреде по узору на Игнатијевску цркву. Стога наша богословска литература обилује текстовима који нам указују на значај службе епископа у животу црквене заједнице. Постоји чак читав систематска теологија која се назива епископоцентрична теологија, која будући да нема неког посебног упоришта у Библијским текстовима почиње посланицама светог Игнатија Антиохијског, и мање-више, ту и завршава. Она је највећим делом заснована на, Србима омиљеном, тзв. „жељеном“ тумачењу историје, односно тумачењу догађаја онако како бисмо ми желели да су се десили, а не онако какви су реално били, и били доживљени од учесника. Стога је расветљавање друштвених прилика у доба Игнатија Антиохијског од изузетне важности како за правилно разумевање његове специфичне теологије, тако и за разумевање њених импликација непосредно након мучеништва Светог Богоносца. Богословски аспект Игнатијеве мисли је код нас више него детаљно разрађен, стога се овде њиме нећемо посебно бавити, него ћемо пре свега покушати указати на неке историјско-социјалне димензије и конкретне последице Игнатијеве мисли и теологије на живот Цркве у Антиохији.

Хришћани у Антиохији

Игнатије Богоносац је, по сопственој тврдњи, био епископ у Антиохији, једном од три највећа града Римског царства. (Рим.2:2) Град су основали војници Александра Македонског који су се ту настанили са својим азијским женама и породицама. По Златоустовом сведочењу (са којим се слаже и савремена наука) у Игнатијево доба град је имао око 200 хиљада становника.² Град је имао снажну јеврејску заједницу од самог настанка; више Јевреја је живело у Сирији него у Палестини.³ Прелепо украшена Антиохија, са 5 километара поплочаних улица украшених стубовима, је била melting pot свих култура и традиција, од Атлантика па све до Индије.⁴ Антиохија је пре свега била престоница магије, окултних група, алхемије, сујеверја и разних мистерија.⁵ Далеко више од Рима или Александрије, Антиохија је била место верског заноса и појаве разних духовних вођа и секташких група које су имале своје култове, са харизматичним вођама који су се често саможртвовали, баш као и Игнатије.⁶ Свакако, хришћани, који су у Антиохији постојали од самог почетка хришћанства, су били мањина, а они које бисмо ми данас називали православним хришћанима окупљеним око Игнатија као епископа су били мањина мањине. Ово се јасно види из седам аутентичних посланица⁷ које је Игнатије Антиохијски написао, чини се, за две недеље, током свог путовања у Рим⁸, где је мученички постра-

² Беседа о св. Игнатију 4, PG 50.591, cf. DOWNEY Glanville „Size of Population of Antioch” in Transaction and Proceedings of the American Philological Association vol. 89, 1958, 87.

³ GUNDRY Robert H., *A Survey of New Testament*, Michigan, 2003, 26.

⁴ исто.

⁵ BAUER Walter, *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, Fortress Press, London 1971, 64.

⁶ ibidem.

⁷ Постоји још шест неаутентичних посланица које су под именом Игнатија Богоносца.

⁸ Посланице Ефешанима, Магнежанима иТралијанцима су написане у три дана за редом, види детаљније у BARNARD, L. W, *The Background of st. Ignatius of Antioch*, in VC 17, 1963, 193.

дао у Колосеуму, око 105. године. Када се каже да су хришћанске заједнице биле мале, мора се нагласити да су биле заиста мале. Примера ради, свети Григорије Неокезаријски је постављен за епископа заједници која је бројала свега 17 верника.⁹ Апостолске установе уопштено говорећи о избору епископа посебно наглашавају другачију процедуру избора у заједницама које имају мање од 12 одраслих мушкараца.¹⁰ Из овога се може закључити да такве мале заједнице нису биле реткост, али и то да „веће“ заједнице нису биле много веће. Према томе, сасвим се извесно може претпоставити да ни Игнатијева Антиохијска црква није била многобројна. Та чињеница је изузетно важна и не сме се заборавити ради правилнијег разумевања и тумачења Игнатијевих посланица и његове специфичне теологије.

Прилике у Антиохијској цркви у доба светог Игнатија

Последњи помен о хришћанској заједници у Антиохији пре Игнатија јесте сукоб Петра и Павла, описан у Посланици Галатима 2:14, који је свакако дубоко поделио заједницу. Игнатије, с друге стране, у својим посланицама описује најмање три хетеродоксне групе. Патрологија још није начисто са тачним бројем хришћанских група које Игнатије критикује, али генерално се могу издвојити три: јудеизирајући, докети и трећа група православних, иако је свакако број „јеретика“ био далеко већи. Јеретици су намерно стављени под наводне знаке будући да се у време светог Игнатија, пре појаве Маркиона и гностика, појам јеретик користио и разумевао у другачијем контексту него што то чине каснији црквени писци, а и ми данас. Постоје и мишљења да они које Игнатије назива јудеизирајућима нису били просто Јевреји, него су заправо били докети који су своју христологију подупирали цитатима из Старог завета.¹¹

Иако су Игнатијеве посланице кратке и јасне, оне остављају отвореним читав низ питања, на која за сад нема одговора и изазивају бурне расправе. Због тога и још неких других разлога доста времена посланицама је оспоравана аутентичност. Међутим, иако данас нема озбиљнијег патролога који сумња у њихову аутентичност,¹² остаје нејасно зашто само Игнатије страда, а не цела Црква у Антиохији. Зашто друге Цркве по Малој Азији и Риму немају проблема с властима? Зашто Игнатије уопште иде у Рим, када он није био римски грађанин и није имао право апелације цару? Римски грађани нити су били везани као што је био он, нити су бацани зверовима, него су убијани мачем. Због чега уопште не помиње гоњење Цркве и на саветује хришћане како да се понашају у време гоњења, него само Христа и пророке назива прогоњенима? (Маг. 8.2. Трал. 9.1) Зашто једног старца прати чак 10 војника, које он назива леопардима, (тима по први пут у грчку и латинску књижевност уводи ту реч)?¹³ Осим ових питања на које још нема одговора, западна наука и даље крајње оштро тумачи неке његове речи, називајући га чак и психотичним и неуро-

⁹ ВАСИЛИЈЕ Велики, *О Духу Свјетоме* 29, PG 32, 29.74.

¹⁰ VOGEL C., «*Primatialité et synodalité dans l'Eglise locale durant la période anténicéenne*», Aspects de l'Orthodoxie. Structure et spiritualité [Travaux du Centre Supérieurs spécialisés d'Histoire des Religions de Strasbourg], Presses Universitaires de France, Paris 1981, 59–60.

¹¹ Le BOULLUEC Allain, *La notion d'herésie dans la littérature grecque IIIe–IIIe siècles*, tom I, Etudes Augustiniennes, Paris, 1985, 29.

¹² ЈЕВТИЋ Атанасије, *Дела айосџолских ученика*, Требиње 1999 стр. 65 али вреди погледати и мишљење. BROWN, P. Milton, *Notes on Language and Style of Pseudo-Ignatius* in Journal of Biblical Literature, vol. 83 no 2 (June 1964).

¹³ TREVETT Christine, *Ignatius to the Romans and I Clement's*, in VC 43, 1989, 38.

тичним,¹⁴ док већина не може да се сложи са његовим идејама о устројству Цркве и улогом епископа, па их везују и објашњавају општом магијском и окултном атмосфером Антиохије тог доба.¹⁵ У овом светлу, треба да вреднујемо сумње било у аутентичност, било у истинитост описане ситуације, које имају поједини савремени истраживачи и патролози.

Игнатијева теологија

Било какав став да заузмемо неоспорна је чињеница да је свети Игнатије створио једну нову и посебну теологију, која није ни Павловска, ни уопште новозаветна, а која укратко може да се резимира у следећем: У Цркви централно место заузима епископ који иконизује самог Бога. (Маг. 6) Епископ је апсолутни господар и монарх, без кога ништа не може да се учини и који је имун на било какву критику, па чак и кад има очигледне недостатке нпр. премлад је и наиван (еп. Дамас у Маг 3:1), или има извесну говорну ману. (Фил. 1) Епископу не може да приговара нико ништа, јер ће њему судити сâм Бог. Епископ је на месту и обличју Божјем. Нема литургије без епископа, и нема Цркве без епископа, а они који ово не уважавају су јеретици, безбожници, бесни пси (Еф. 7:1), зверови у људском облику (Смир. 4:1) те недостојни хришћанског имена. (Маг. 4) Наравно, Игнатије ову теологију није измислио сâм, нити је негде прочитао, него му је то богонадахнуто пророштво саопштио сâм Дух Свети. (Фил. 7) Ова специфична Игнатијева теологија је била одговор на највећи проблем с којим се Црква другог века суочавала.

Проблем ауторитета

Док су *аџосџоли* били живи, они су поседовали врховни *ауџоритетџи* по свим питањима којим би регулисали све проблеме Цркве. Наравно, ни њима није било лако, и они су имали борбу са неистомишљеницима, али су, ипак, за већину хришћана представљали неприкосновен ауторитет. После смрти апостола питање ауторитета постаје централно питање којим се бави теологија тога доба. То је прва и основна премиса, са које се морају сагледати Игнатијеве посланице и теологија, будући да је Игнатије био свестан да се без решења овог питања није могло кренути даље. Игнатије је дао свој одговор, по њему, као што је горе наведено централни и врховни ауторитет у Цркви представља епископ. Питањем ауторитета се баве и сви други хришћански списи тог доба. Они на сличан, али далеко мање радикалан, начин првенство ауторитета дају епископу. Па тако, *Дигахи* упозорава хришћане да бирају клир (епископе, свештенике и ђаконе) и да га не пренебрегавају (15:1). Дигахи даље поучава да су епископи једнаки по достојанству као и, очито веома популарни и цењени, пророци и учитељи. Истом темом се бави и *Didascalia apostolorum* која поред напомене да се обавезно бирају епископи даје и списак квалитета и особина које епископ треба да посједује (4. глава). Питањем врховног ауторитета се баве и пасторалне посланице из Павловог корпуса настале у Риму, у исто доба кад и ови горепоменути списи. Посланица Коринћанима Климента Римског иде и даље у развијању идеје да ауторитет припада клиру критикујући тамошње хришћане који су недопуштено свргнули епископа јер им се више није допадао. То је окарактерисано као срамно и нечасно, дрско и безумно (пролог посланице).

¹⁴ Cf. BRENT Allen, *Ignatius of Antioch and Imperial Cult*, in *Vigiliae Christianae* vol 52.no.1 (Feb. 1998), 30–58.

¹⁵ BAUER Walter, op. citatum, 64.

Проблем којим се баве горенаведени најстарији хришћански списи је био у следећем: Постапостолска црква је још била харизматична, са богатим даровима Духа који се изливао на све. Многи хришћани су били пророци, лутајући мисионари, који би ишли и проповедали по Црквама говорећи језицима, исцељујући болесне и чинећи чуда (Дидахи 12 и даље говори вернима како да се односе према њима); постојали су исто тако елоквентни учитељи који су били веома поштовани у Цркви, а паралелно са њима је постојало и оно што данас називамо клир. Сви они су у почетку уживали једнак ауторитет и поштовање јер је Дух један, иако су службе и дарови различити. (Еф. 4:11) За разлику од лутајућих харизматика који би сваке недеље били у другом граду, клир се свакако налазио у тешком положају јер су епископи (презвитери) и ђакони били фиксно везани за помесну Цркву, делећи са њом добро и зло. Епископ је био особа којој су се потребити јављали и тражили помоћ. Епископ би организовао, а ђакони делили свакодневну помоћ удовицама, сирочади-ма, болеснима, затвореницима и осталима. Епископ је помоћ давао делом из својих личних средстава, а највећим делом би помоћ сакупљала заједница. То је била хришћанска вера и живот, које смо примили од апостола; примера ради, ап. Павле реч литургија помиње само у контексту сакупљања новчане помоћи сиромашној Јерусалимској цркви.¹⁶ За разлику од нашег данашњег поимања литургије, за ап. Павла и Цркву првих векова, литургија не постоји ако јој циљ није помоћи потребитом. Сваки поремећај у сакупљању милостиње у заједници би стварао проблеме. Ако заједница не би дошла на сабрање и не би донела храну и новац односно милостињу, епископ најчешће не би имао шта да подели онима који то очекују од њега. Имајући ово у виду, можемо само да замислимо какве је проблеме могао да створи једном епископу некакав симпатичан и елоквентан лутајући учитељ докета, високоморалан и чудотворац, који би, гнушајући се материје, једне недеље дошао и поучио верне да се убудуће треба клонити Евхаристије, Тела и Крви, и молити се Богу искључиво духовно, без материјалних елемената. У овом смислу сагледавамо Игнатијево речи: „*Они који грујачије уче немају љубави, њима није сйало ни до удовице, ни до сирочетца, ни до невољника, ни до љадној или жедној, ни до везаној.*“ Смир (6:2) С друге стране, једнаке проблеме би правили и они који би се одвојили од епископа и сами служили литургије. Поликарп у свом писму Филипљанима жали што су презвитер Валент и његова жена напустили епископа због грамзивости и почели сами да служе литургије (11:2) тј узимају новац, те упозорава да је среброљубље почетак свих зала. (4:1)

Поред ових сасвим практичних проблема, постојали су и бројни други богословски проблеми у вези са ауторитетом. Пре свега, у то доба није било јасног канона нити Светог писма у облику, каквог га имамо данас. Игнатије је читао само Матејево јеванђеље, (или можда само неки спис везан за Матејеву традицију) те Посланицу Коринћанима, као и већина предникејаца.¹⁷ Вероватно је читао и још неке протопавловске посланице. Осим тога није имао ни неко посебно образовање, чини се да је био самоук.¹⁸ Дакле, иза њега није било ни општеприхваћеног Предања ни сигурног новог Писма, ни личне ерудиције. Он је сведочио оно што је осетио и веровао да треба да ради. Епизода коју је Игнатије описао у 8. глави посланице Филипљанима заправо најбоље осликава суштину проблема ауторитета који је разарао Цркву тог доба. Наиме, у расправи са једним ученим човеком, кога због

¹⁶ HOLMAN Susan R., *The Hungry Are Dying*, Oxford University Press, 2001, 48. Види 2Кор 9,12 и Филп. 2,30.

¹⁷ BARNARD L. W., *The Background of st. Ignatius of Antioch*, in VC 17, 1963, 204.

¹⁸ ΤΣΑΜΗ Γ. Δημήτριος, *Εκκλησιαστική γραμματολογία*, εκ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 2001, 38.

инсистирања на Старом Завету назива јудеизирајућим, Игнатије очигледно није успео да докаже своје тврдње Писмом (Старим Заветом)¹⁹ него му је одговорио на основу свог искуства и вере „да је једино Писмо за њега страдање и васкрсење Христово“ и да тамо пише све што он тврди. И „јудеизирајући“ је, свакако, имао своје искуство и своју веру, те је са подсмехом дочекао Игнатијев одговор.

Игнатијева писама сведоче да су он и они који су око њега скупљени мањина и да им је веома тешко. У свакој од посланица се види да има оних који су одступили од епископа и његовог сабрања, они су „*многи вуци достојни поверења*“ (Фил. 2:2). Чак и Поликарп, који је био присталица Игнатијеве теологије, своје писмо Филипланима почиње речима: „*Поликарп и с њим свешетници*“ (συν αυτοῦ πρεσβυτεροι) што одаје утисак да је било, и поред већ поменутог Валента, и других свештеника који нису били с њим. Поликарп, такође, указује на своју малобројност и рањивост када у својој посланици позива Филиплане да *одбаце сујетности многих* (7:2).

У таквој *хаотичној атмосфери*, када је ситуација, чини се, сасвим измакла контроли, свети Игнатије прибегава као *крајњој ојцији* од Светог Духа објављеној *епископоцентричној теологији*. Он је потпуно свестан да је његова теологија у супротности са целокупном дотадашњом праксом и дотадашњим Предањем, те се зато и позива на *ново* откривење Духа. Игнатијеви савременици су највероватније са подозрењем гледали на „новотарије“ које је проповедао: Игнатије је тврдио да је епископ (најчешће богаташ) онај који стоји на месту Божјем, када само Јеванђеље јасно каже да је сиромаш, невољник, потребити, странац и онај који је у затвору као и онај који је болестан, заправо онај који је на месту Христовом, (εἰς τίлов καὶ τόлов Χριστοῦ) и то по речима самог Спаситеља. (Мт. 25:35–36). Поред тога, свим хришћанима су биле познате заповести, које су касније и ушле у канонска Јеванђеља, „*Молиће се нейреситано, и на сваком месту, ње ово чиниће у мој сјомен. Где су двоје или троје сабрани у име моје и ја сам са њима итд.*“, тако да је Игнатијево инсистирање да се хришћани скупљају само на једном месту (εἰ τὸ αὐτό), и то само око епископа била опет права новотарија, и уосталом, најјасније и директно противна Јеванђељу и заповести Господњој. У Игнатијевим посланицама се види да је постојала читава група људи, који су били по вери сасвим православни, и који су поштовали епископа, али их то није спречавало, да држе своје скупове. (Маг. 4:1) Било је и оних по вери хетеродоксних, а који су једнако поштовали епископа, али нису осећали обавезу да се сабирају искључиво код њега. (Трал.3) Ситуација је свакако била хаотична, те *ради мира* и јединства, Игнатије као *решење* предлаже централизацију власти и ауторитета у *личности епископа*. Но, Игнатије који долази са новом теологијом да само епископ може да служи литургију и да је Христос само на једном месту (εἰ τὸ αὐτό), свестан је предањске и библијске неутемељености својих тврдњи, и зато прилично благим речима разјашњава „*ако молишва једној или двојице има њолику моћ, колико је моћнија молишва епископа и целе Цркве*“ (Еф. 5:2), осим тога молитва оних који сами држе сабрања му „*се чини небезбедна.*“ (Маг.4:2) Данас ни један епископ не би рекао да је литургија мимо њега тек „небезбедна“, док Игнатије, чија писма врве од (данас бисмо рекли) политички некоректних израза, крајње еуфемистично користи израз „чини ми се небезбедна“. Наиме, Игнатије је свестан да његова теологија изазива отпор и зато не наступа ултимативно јер је у општој есхатолошкој атмосфери ишчекивања брзог Другог доласка Христовог било тешко ве-

¹⁹ cf. SCHOEDEL R. William, *Ignatius and Archives*, in Harvard Theological Review, no 1/ 2 (april 1978).

ровати да је потребно стварати некакву строгу и дисциплиновану црквену структуру ауторитета с јасно одређеним надлежностима, а још је теже било веровати да је то Божја воља. Међутим, он је снажно осећао да то је била нужност са којом се Црква суочила, те је као одговоран епископ реаговао како је најбоље знао и умео. Код Поликарпа у Смирни су се дешавале сличне ствари, но Поликарп није осећао потребу да реагује као Игнатије. Тек касније ће, како нам сведочи Иринеј Лионски, Поликарп кренути у борбу за епископску монархију.²⁰

Светом Игнатију се не може приписати некаква болесна жеља за влашћу и потчињавањем. Он једноставно жели да успостави чврсту структуру субординације којом регулише питање ауторитета чији недостатак разара само биће Цркве — милосрђе које се остварује преко Евхаристије. Игнатије Богоносац исто поштовање и потчињавање захтева у пирамидалном облику и за свештенике и за ђаконе. Верни су дужни да се покоравају како епископу тако и свештеницима и ђаконима. Њему самом није до власти, и он то јасно показује својим делом — добровољним одласком на страдање тј. својеврсном оставком.

Напуштање епископоцентричности — оставка

Након силних препирки и очито неподношљиве ситуације, сасвим изненада, борбени и чини се бескомпромисни Игнатије напушта своје животно дело и епископство оставља сасвим незаштићено. Мимо свих очекивања, иако је очито био свестан да иде у смрт, Игнатије Богоносац није изабрао и одредио свога наследника — епископа у Антиохији, као што је то био обичај у предникејској Цркви. У посланици Римљанима моли тамошње угледнике да ни случајно не покушавају да га спасу од смрти, и говорећи о епископству пише да Антиохијци „сада имају Бога за пастира уместо њега, и Христос ће убудуће епископовати њима“.²¹ У тим речима се чини да је „шампион епископског монархизма“²², како га иронично називају на Западу, уморан од препирања, одустао од борбе и наметања епископоцентричности, те абдицирао и капитулирао. Он није престао да верује у епископомонизам монархијског типа, што се јасно види у посланицама које следе, него је једноставно схватио да је имплементација његовог богословља нереална и штетна по интересе Цркве. У посланицама нема чак ни назнаке да ће се бирати нови епископ у Антиохији, а Игнатије изражава радост што је тамо наступио мир, након што је он отишао. Мир је по њему најважнији, важнији и од епископоцентричне теологије јер *īde je swaħa i īnev, īyū Boī ne odbīħava*. (Фил.8) У коначници, чини се да је Игнатије схватио да су мир и одсуство препирања гаранти јединства Цркве, више него епископ.

Но, мора се признати да није баш јасно зашто се он предаје и повлачи, а разлоге можемо само да наслутимо. Према неким истраживачима, својим добровољним страдањем је разоружао, у то доба снажне и јаке, докетске аргументе о привидности Христа, и његовог страдања.²³ Игнатијево страдање је било реално, у крви и меду. У том смислу, он чини радикалан потез, полажући као добар пастир, свој живот за овце своје.

²⁰ SHEPHERD Massey Hamilton, *Smyrna in Ignatian Letters*, The Journal of Religion, Vol. 20, No. 2 (Apr., 1940), 153.

²¹ Рим 9:1 и такође упореди са 2.Пет.2:25.

²² BAUER W, opus citatum, 63.

²³ Le BOULLUEC Allain, *La notion d'heresie dans la litterature grecque IIe-IIIe siecles*, tom I, Etudes Augustiniennes, Paris, 1985, 29.

Последице епископоцентричности — нестанак Православља

Без обзира што се Игнатије повукао и практично одустао од *епископоцентричности* остаје неоспорна чињеница да је својим деловањем на такав начин заоштрио црквене прилике и односе, да је оно хришћанско предање које бисмо ми данас називали *Православље*, у потпуности физички унишћено и нестало са историјске сцене у Антиохији током периода већег од стотину година. Незамисливо је да у једном огромном граду који се по свему поредио са Римом и Александријом у периоду од скоро једног века, тј. током читавог другог века, не постоји ни један једини податак о православним хришћанима, сем Јевсевијевој крајњој лаконској назнаке да је око 180. године у Антиохији св. Теофило био шести православни епископ по реду.²⁴ Друге хришћанске традиције, данас бисмо рекли јеретичке, су наставиле своје постојање и биле снажне и бројне у Антиохији. Заправо, када су пагански писци говорили о хришћанима другог века, са наше тачке гледишта, они нису говорили о православнима, него о јеретичима јер су они били далеко бројнији.²⁵

Историја нам сведочи да је ни пола века од мучеништва св. Игнатија, цела Мала Азија, и посебно Филадельфија, *дојомилована и ујврћена у свакој слози*, (пролог Фил.) и цела Фригија постају најчвршћи бастиони монтанизма.²⁶ Монтанизам је анахрон назив, будући да су се сами називали Новим пророштвом, и били харизматични лаички покрет који је окупао масе, а посебно жене. Монтанизам је као организована заједница-црква је забележена већ око 156. године, а своје корене монтанисти су везали за кћери апостола Филипа које су живеле и мисионареле у Јераполису, у Малој Азији. Чини се да је већина оних које је Игнатије својим инсистирањем на епископом монархизму, заправо, окренуо од епископа, врло брзо регрутована у монтанистичке редове. За инсистирање на ексклузивности и елитизму епископа и презвитера, је у коначници плаћена цена — у Цркви је остао само клир, а лаос је прешао у монтанизам. Монтанизам, као покрет је и настао, пре свега, као реакција на идеје о ексклузивности спасења пробране гностичке елите и интелигенције, и наглашавао спасење обичног, малог човека, те како такав био примамљив покрет за широке масе који су чинили храбри људи, који су били далеко више спремни на жртвовање и мученичко страдање него клир и верници Католичанске цркве; монтанисте су красиле морална чистоћа и једноставност, љубав, гостољубље и све друге особине које чине једног хришћанина. Нама данас монтанисти као јеретици имају априори негативну конотацију, али у оно доба они су били пример хришћанског живота и понашања. Једна Црква је апостолска не само линеарним низом рукоположења која иду уназад до самих апостола, него пре свега зато што наставља дело самих апостола, а монтанисти су у томе предњачили. Несебичност, милосрђе, спремност на мучеништво, мисионарења, дарови Духа и многи други знакови су сведочили у корист монтаниста и њихове цркве. На самом почетку њихова вера се није разликовала од вере Католичанске цркве.²⁷ Заправо, уколико се сагледају њихови ставови о откровењу, постовима, мучеништву, дев-

²⁴ ЈЕВСЕВИЈЕ, *Црквена Историја* IV, 20 cf. Bauer, op.cit. 65.

²⁵ MARJANEN Antti and LUOMANEN Petri, *A Companion to Second Century Christian Heretics*, ed. Brill Leiden, Boston 2003, 101.

²⁶ TREVETT Christine, *Apocalypse, Ignatius, Montanism: Seeking the Seeds*, in *Vigiliae Christianae* 43 (1989) str. 313.

²⁷ Касније су отишли у сасвим другом правцу, измисливши фантастичне приче, па чак су и изменили формулу крштења, што први сведочи Св. Василије Велики (Писмо 188), а и потврђено је археологијом. Мермерна плоча у Маскули има натпис „У име Оца и Сина и Господа Монтана“ погледај више о монтанистима код ESLER Phillip Francis, *The Early Christian World* vol. II, Routledge, 2000, 939 и даље

ствености и свим другим темама којима су се занимали хришћани тог доба види се да се њихово учење не разликује од учења Цркве. Тертулијанови монتانистички списи су имали огроман утицај на западну теологију, а читави делови његовог списа *Contra Praxeas* су постали саставни део чувеног Томоса папе Лава Великог и потом Халкидонског ороса.²⁸ Једина и кључна разлика је била њихово наглашавање Духа и став о равноправности мушких и женских пророка — литурга.²⁹ Монтанисти су се огорчено борили са гностицима и докетама. Тертулијан преноси нека од Прискилиних пророштава (Они су телесни, а мрзе тело),³⁰ која су јасно антидокетска и уопште антигностичка. Осим тога, држали су старе строге критеријуме према којима није постојала могућност покајања за грехе учињене после крштења. Тертулијан са запрепаштењем констатује да је неки епископ епископ̄а, pontifex maximus како га иронично назива, негде писменим едиктом обнародовао неописиву дрскост да он разрешује и опрашта грех прељубе и блуда. Тертулијан пита коме је света и девствена Црква обећала и дала то право?³¹ То је била нечувена новотарија са којом се он није могао сложити. Тај ригорозан морал, непрестана пророштва, харисме и чуда која су се дешавала су завела многе, па је тако и многуочени и вредни Тертулијан, после дужег оклевања, приступио њима, и остатак живота провео борећи се против Православне католичанске цркве и њених клерикалних поставки.³² Мора се нагласити и чињеница да монтанисти нису представљали опасност за Цркву зато што су донели нешто ново, некакву новотарију. Напротив, морална строгост, дарови Духа и пророштва су били стандард и предање у Цркви тога доба. Сам апостол Павле је сматрао за потребно да регулише то питање саветујући Коринћанима да пророштва и језике говоре само двојица или тројица, да се сабрање не би претворило у хаос. (1.Кор 14:27) Тако се и Климент Римски (1.Кор. 63:2), Игнатије (Фил. 7:2) и многи други хришћански писци тога доба позивају на пророштва Духа, као на нешто сасвим уобичајено. Управо обрнуто, монтанисти су представљали опасност и разарали су Католичанску веру и цркву зато што су, инсистирајући на старом обичају и старој пракси, ниподаштавали нову црквену реалност и нове потребе Цркве. Они су захтевали да ауторитет и даље *по старом обичају буде* свако ко има Духа, без обзира на положај, године, пол, и нису хтели да прихвате нове услове и *нове кришеријуме* ауторитета кроз клир, које је Црква изнедрила.³³

Победа Православља

Занимљиво је да су се папе — епископи Рима и Александрије суочавали са истим проблемима као и Игнатије у Антиохији тј. харизматичним полумонтанистичким и полуправославним луталицама, сумњивим тумачима — учитељима Светог Писма и својеглавим свештеницима. Писац 2. Петрове посланице настале у Риму у Игнатијево доба посебно наглашава да поједини другачије тумаче (изврћу) Павлове посланице. (2.Пет 3:16) Занимљиво је да је и Тертулијан апостола Павла назвао „haereticorum apostolus“ због тога што су сви јеретици, у првом реду маркионити,

²⁸ CHADWICK Henry, *History of Early Church*, Ringwood, Victoria, Australia 1967, 94.

²⁹ SHAW Jane, *Women, Gender and Ecclesiastical History*, у *Journal of Ecclesiastical History*, Vol. 55, No. 1, January 2004. f 2004 Cambridge University Press, стр. 106.

³⁰ ТЕРТУЛИЈАН, *О васкрсењу њела*, гл. 11. SC 173.

³¹ ТЕРТУЛИЈАН, *О скромности* гл. 1

³² CHADWICK Henry, *History of Early Church*, Ringwood, Victoria, Australia 1967, 53.

³³ ESLER Phillip Francis, *The Early Christian World* vol. II, Routledge, 2000, 903.

управо посланицама ап. Павла правдали своје учење и деловање.³⁴ Но, за разлику од нетактичног Игнатија, папе су ове проблеме решили с много више такта и стратегије. Тертулијан сведочи да је Монтанове пророчке дарове прихватио и признао један римски папа, иако не наводи који.³⁵ Уколико је то тачно, то је свакако био далековид, мудар и одличан тактички потез. У Риму, као одговор на горуће питање ауторитета није смишљена ексклузивна епископоцентричност игантијевског типа, која елиминише све који другачије мисле, него је, чини се, направљен је за нас данас скандалозан и неприхватљив компромис. Међутим, тамо Православље није физички нестало током тешких борби мањине са већином, него је преживело и у коначници ојачало. Поједини библисти доводе у везу познату забрану женама да буду учитељи у Цркви, која се среће у 1.Тим 2:12 тј. пастирским посланицама Павловог корпуса (насталим у Риму) управо са растућим утицајем монтанистичких идеја.³⁶ Рим је очито полако и тактично разбијао јеретичке концепције, и са још више такта дисциплиновао и сабирао свештенике око епископа. Још у Климентовој посланици Коринћанима, која је уживала готово библијски ауторитет, римски теолози уводе појам *successio apostolica* који је у потпуности разоружао све секте и био пресудан у борби са гностицима. Тако је, на пример, на тврдње о новим пророштвима Црква одговорила коначним утврђивањем канона Светог Писма. Св. Иринеј Лионски око 180. године саставља листу канонских књига и ставља тачку на сва нова пророштва.³⁷ У њега није убројао ни Климентову посланицу Римљанима, нити Игнатијеве списе, које је, као Поликарпов ученик, свакако познавао. Исто тако нису ушли ни други пророчки списи. Канон Светог Писма је богонадахнут, све остало је другоразредно. Монтанизам, као покрет нових пророштава и сталне богонадахнутости, тиме је технички елиминисан и девалвиран, а Православље је без проблема преживело и без богонадахнутог пророштва и духомсветим јављене Игнатијеве епископоцентричне теологије. Убрзо су монтанизам, али и други харизматични лаички покрети без великих потреса полако нестали из историје, иако се Црква и у IV веку још борила са њима.³⁸

Једнако су тактично и полако дисциплиновани по вери православни, али својеглави и сепарацији склони свештеници. Из тог разлога канонска збирка позната као *Ајосѿолска ѿравила* сакупљена половином IV века³⁹ нашла је за потребно да својим другим правилом упозори хришћане да свештенике и ђаконе мора да рукополаже епископ, што нам сведочи да је у то доба, а свакако и раније, било свештеника који су имали другачије идеје. Свакако је од таквих најпознатији велики аскета Аерије, пореклом Јерменин, ког су пратиле читаве масе у строгим подвизима живећи у пећинама, на снегу или у шуми, а који је поред својих аријанских убеђења тврдио и да нема разлике између свештеника и епископа. Аерије је говорио: „*Шѿа је еѿискоу у ѿоређењу са свешѿеником? Један се не разликује од друѿоѿ. То је један чин, једна частѿ и један стѿеѿен. Еѿискоу ѿолаже руке, али ѿакође и свешѿеник. Еѿискоу кришѿава, али и свешѿеник ѿо ради. Еѿискоу служи литѿурѿију, али и свешѿеник исѿо. Еѿискоу сеѿи на ѿресѿолу, али и свешѿеник има своје месѿо (ѿресѿо)*“⁴⁰

³⁴ FREDRIKSEN Paula, *Jesus, Judaism and Chirstian anti Judaism*, Westminster John Knox Press 2002, 57.

³⁵ ТЕРТУЛИЈАН, *Проѿив Праксеаса*, гл. 1.

³⁶ TREVETT Christine, *Apocalypse, Ignatius, Montanism: Seeking the Seeds*, in *Vigiliae Christianae* 43 (1989), 313.

³⁷ SHADWICK Henry, *History of Early Church*, Ringwood, Victoria, Australia 1967, 53.

³⁸ 7. канон Другог вас сабора, 8. канон Лаодикијског сабора.

³⁹ ФИДАС Власије, *Канонско ѿраво*, Београд, 2001, 73.

⁴⁰ ЕПИФАНИЈЕ Кипарски, *Панарион (Проѿив јереси)*, 75:3 PG 42 504.

Епифаније Кипарски са данашње тачке гледишта није аргументовано побио Аеријеве тврдње, него га је етикетирао као лудог и блесавог, но, борба за Православље је и поред тога ишла полако, сигурно и успешно.

Саборност

Опис Цркве у Новозаветним списима показује да се Црква састојала из народа и литурга. Ти литурзи се у ранохришћанским списима називају различито, некад епископи, а некад презвитери; заправо та два појма у Новом Завету многи теолози сматрају синонимима.⁴¹ Савремена наука овај дупликат у називу објашњава различитим мисионарским приступима између Павла и других апостола. Хришћани који су ширили веру коју су примили од Петра, Јакова и других апостола су оснивали заједнице којима су управљали презвитери старешине, а верници су се називали међусобом браћом и биле су мање хијерархијски структурисане, док ап. Павле оснива заједнице са епископима и ђаконима, које су биле чвршће структурисане и у којима је за разлику од презвитерских заједница епископ имао већи углед и ауторитет.⁴² На крају су се та два различита облика црквености спојили у данашњи еклисиолошки облик епископ, презвитери, ђакони и верни народ. Међутим, то структурисање црквене заједнице није прошло без проблема. Према Епифанију, управо идентификација ова два термина (епископ — презвитер) у новозаветним текстовима је и већ поменутом јеретику Аерију била доказ исправности његовог уверења.⁴³ Дакле, строго узевши према најстаријим новозаветним текстовима Црква је имала *два свешћена чина*, презвитере (епископе) и ђаконе. Међутим, у Игнатијевим посланицама, које су настале отприлике у исто време кад и последњи новозаветни списи видимо јасно поделу на *три свешћена чина*, епископ — презвитер — ђакон, уз инсистирање да свештеници буду потчињени епископу. Игнатије нас опомиње да без ова три чина једна заједница не може бити названа Црква. Ова структура Цркве као заједнице епископа, презвитера, ђакона и народа је преузета из јеврејске организације кнесета (сабрања),⁴⁴ и као таква хришћанима, који су дошли из Јудејства, била је нешто природно и спонтано. Велика скупштина (кнесет) у Јерусалиму се састојала од 71 члана. Та Велика скупштина је за свој узор имала сабрање описано у 4. Мој 11:16–25 где је уз (епископа) Мојсија било још и 70 презвитера (старешина).⁴⁵ У тој скупштини учесници нису били потчињени председавајућем апсолутно и беспоговорно, како је замислио Игнатије, него су презвитери изабрани „*да носе ѿверѿи заједно са Мојсијем*“. Та Мојсијева скупштина је била модел и за Апостолски сабор описан у 15. глави Дела Апостолских: где су била *многа разматрања* (стих 7.) апостола и презвитера, а тек кад су *сви ућујшали* (стих 13.), односно рекли све што желе да кажу, председавајући је сабрао и изложио заједнички став и консензус, односно све оно што је *угодно њима свима и Духу Свешћом*. (стих 28.) Ако је потчињавање презвитера из јудејства ишло тешко, за претпоставити је да је потчињавање презвитера који су дошли из паганске традиције било још теже и са већим отпором. О томе нам јасно сведоче Игнатијеве посланице, али и други списи тог доба. Да је проблем био актуелан и два

⁴¹ BLASI Anthony, *Office Charisma in Early Christian Ephesus*, Sociology of Religion, Vol. 56, No. 3 (1995), 249.

⁴² BERCOT David, *A Dictionary of Early Christian Beliefs*, Massachusetts, 2006, 29.

⁴³ ЕПИФАНИЈЕ, наведено дело.

⁴⁴ LANE D. J., *Episkopos, Presbyteros Diakonos: Language Theology and Practice*, Teologie Slujike Ecumenism, Faculteta De Teologie „Andrei Saguna“, Nr. 3–4, Iulie–Decembrie, Sibiu, 1996.

⁴⁵ ibidem.

века након Игнатијеве епизоде видимо из канонских одлука помесних и васељенских сабора који се баве том проблематиком. (нпр. 31. апостолски канон) Свакако, као што је и познато, епископи су на крају успешно успели себи потчинити свештенике.

Но, чим су епископи потчинили свештенике, они сами су постали потчињени другим епископима. Први који су се морали потчинити јесу били хороепископи⁴⁶, односно епископи чија је једина слабост била то што су били епископи малих сеоских заједница.⁴⁷ Након што су лаици и нижи клир потчињени епископу, Игнатијева тврдња да епископ стоји на месту и обличју Божјем и не одговара ником сем самом Богу више ником није била занимљива ни потребна. Пирамидална структура се зидала даље. Ново доба је захтевало ново богословље, Игнатијево богословље је већ тада било старо и превазиђено, па је уведена нова богословска аргументација. Хороепископима је прво забрањено да рукополажу (Анкирски сабор 13. канон), односно њихова права и могућности су сведене на права и деловања свештеника. Последично, они су убрзо и нестали из живота Католичанске цркве, будући да је разлог њиховог постојања укинут. У несторијанској Халдејској цркви још увек постоје ожењени хороепископи, а функцијама и овлаштењима одговарају архијерејским намесницима и заменицима у Православној цркви. Од тог периода потчињавања хороепископа вероватно почиње и обичај да епископи у титулама имају два и више градова, иако реално физички бораве само у једном.⁴⁸ Након хороепископа на мети су се нашли епископи мањих градова, који су врло брзо потчињени митрополитима, односно архиепископима у већим градовима (6. канон, 15. канон 1. вас. сабора), а и сами митрополити врло брзо су над собом добили надређене над-митрополите гј. егзархе (канон 2. и 6. Другог вас. сабора). После Халкидонског сабора и егзарси су потчињени петорици патријараха,⁴⁹ а тада је окрутна борба за првенство и потчињавање почела међу њима. Сабирајући вековно искуство Цркве и изражавајући њену свест Никодим Агиорит, миленијум и по касније, у коментару на 31. апостолско правило које словом канона брани (само) свештеницима да служе литургију без дозволе епископа, наводи речи Григорија Богослова да *иоредак* држи на окупу и небеско и земаљско, те додаје да као што се свештеници по овом правилу морају потчињавати епископу тако се морају потчињавати и епископи митрополитима, а митрополити својим патријарсима.⁵⁰ Дакле, пирамида власти и ауторитета у Цркви је била осмишљена и успостављена без Игнатијевих идеја. Епископоцентричност је црквеним животом и канонским одредбама васељенских и помесних сабора стављена *ad acta*.

Нужност концентрације власти

Мора се признати да је ова борба за власт и потчињавање свакако и поред личних амбиција учесника, имала и богословску позадину и мотивацију. Без обзира

⁴⁶ То χωρίον на грчком, село, сеоско подручје.

⁴⁷ РОМАНИДИС Јован, *Еκκλησιολογία св. Иγνατίија Αντιόχειјској*, 7, преузето са <http://www.verujem.org/teologija/romanidis.html>.

⁴⁸ БОЛОТОВ Василий Василевич, *История Церкви в период вселенских соборов*, Поколение, Москва 2007, 267.

⁴⁹ Сам Халкидонски сабор не помиње реч патријарх, иако је својим одлукама де факто појединим престолоима дао патријаршијске овласти и ингеренције. Види МИЛАШ Никодим, *Православно црквено право*, Београд — Шибеник, 2004, 351.

⁵⁰ Πηδάλιον, εκδ. Παπαδημητρίου, Αθήνα 2003, 33.

на све скандале и подвале које нам историја Цркве обилато преноси, остаје сушта истина да је пирамидална централизација моћи и власти у рукама неколицине патријараха, успела да сачува Цркву у облику у коме је данас имамо. Најогорченија борба у Цркви је била борба са јересима у прва три века. То је била борба пре свега за ауторитет и власт, а потом и борба за чистоту вере. Све касније борбе су биле лакше. Зато су црквеним оцима највећи непријатељи били и остали гностици, маркионити, монтанисти, павлијани и други који заузимају највише негативног места у канонима саборâ, и уопште у свести Цркве. Они су за Цркву били „пород Сатанин“ не само што су својим бајкама кварили праву веру, него управо због тврдоврате антиклерикалне политике нарушавали ауторитет, и по црквену организацију разарајуће лаичке аутономашке самодовољности коју су проповедали и ширили. Односно, једина практична разлика између њих, и многим Оцима крајње симпатичних оригениста, неоплатоничара, и уопште великих аскетâ тог доба, а који су једнако веровали у фантастичне бајке и митове, у демиурге, еоне, еманације, светлости, јесте у томе што су ови први у општем тренду одбацивања материјалног и презирања створеног, одбацили и црквене обреде, телетургику, Свете тајне, у оном смислу и облику како их је Црква вршила. Примера ради, гностици су крштење поделили на физичко и духовно, с тим да су духовном придавали већу пажњу и оно је вршено са много више помпе и церемоније, будући да је крштење схваћено као духовни брак са неким анђелом на небу.⁵¹ Гностици су се молили духом и умом не би ли добили тајно знање, и нису имали потребе за неким да им „попује“ или да недељом приноси материју, односно одбацили су клир, коме нису признавали ни ауторитет, нити имали потребу за њим. То екстремно лаиштво које не призна епископа ни попа, свакако изазива симпатије, и данас, посебно међу протестантима. И српски народ једнако чува ту прастару идеју да ти не треба поп да се молиш Богу, али још увек су ретки они који ће то и практично спровести у живот.

Међутим, баш тим благодатним лаицима, гностицима, монтанистима и сличнима се обило о главу управо то лаиштво и оно против чега су се и највише борили, тј. недостатак власти, организоване структуре и ауторитета. Будући да нису имали никакву фиксну структуру и организацију нису могли да преживе ни једно веће искушење. Међусобне борбе и истребљивања, устанци, владарске одмазде, најезде варвара, ратови, глади и болести би их одвојили од једног места у које се више никад не би вратили. За разлику од било ког гностика или харизматичног моралног монтанисте, епископ Католичанске цркве (какав год да је био) би се увек, без обзира на све и обавезно вратио на своју катедру. Тиме би Црква продужавала да обитава у једном граду.

Осим тога, управо централизација власти у Цркви у руке неколицине је гарантовала истоветност вере, јер лакше је координисати деловање и заједничку борбу против јереси и свих других пошаста, ако су исто веровали и деловали у Антиохији (и њој потчињенима), као и у Риму и Александрији и њима потчињеним областима. Заправо, централизација власти и ауторитета постаје мерило Православља; Од Теодосијевог доба Православље се дефинише појмовима: епископ, символ вере, сабор итд.⁵² Царским декретом и наредбом православни нису више они који сле-

⁵¹ NEANDER August, *General History of Christian Church and Religion*, Oxford 1851, 192.

⁵² IRICINSCHI Eduard, ZELLENTIN M. Hogler, *Heresy and Identity in Late Antiquity*, Stockholm University 2008, 17.

дују ономе што су примили од апостола и окусили у Тајнама и што је проверено Писмом (св. Иринеј Лионски), него само они који следе веру папâ Дамаса у Риму и Петра у Александрији.⁵³ Црква је мирне савести пристала на овај нов критеријум православности. С друге стране, лаички харизматички покрети у потпуности разбијени и некоординисани, где је свако имао неку своју приватну веру и истину, и који су се међу собом борили и гложили, нису имали никакве реалне шансе да се одрже у времену и историји. Због тога се централизација власти и ауторитета показала као историјска нужност и као успешно средство како за борбу против јереси, тако и за ширење мисије Цркве. У том духу опште централизације, ексклузивно право мисионарења и организације Цркве ван граница Римског царства је поверено само једном престолу (28. канон IV вас сабора), а свака нова богословска криза је поједностављивала систем одлучивања, онемогућавајући злоупотребе. Тако, будући је аријанство показало слабости митрополитанског система утврђеног у Никеји (6. канон), већ на Другом сабору оци су тај систем ликвидирали и заменили системом егзархатâ. (2. канон) Но, како је и он постао нефункционалан јер је био недоречен и непрецизан, у Халкидону је уведен нов патријаршијски систем пет престола тзв. пентархија. Но, током историје и тај систем је превазиђен, па је још на Седмом сабору уведен нов критеријум одлучивања.⁵⁴ А данашња Православна црква има сасвим другачији систем функционисања. Оно што је увек остало исто, јесте обавезна перцепција у народу Божјем оних одлука које је донео врховни ауторитет.

Закључак

Без обзира што је Игнатијева епископоцентрична епизода неславно завршила, мора се признати да је Игнатијева теологија покушала дати одговоре на конкретан и горући проблем са којим се Црква другог века суочавала. У томе је њена највећа оригиналност, креативност, православност и вредност. Она је била модерна, актуелна, жива, и никога није оставила равнодушним. Тиме је Богоносни Игнатије поставио високе богословске критеријуме, које и данас модерни и учени теолози тешко могу да испуне. Непобитна је чињеница да је Игнатије мудро увидео да је задатак богословља да даје одговоре на актуелна црквена питања, а не да велича прошлост и бави се бескорисним темама које никог не занимају. У том смислу мора се нагласити да они теолози који данас досађују слушаоцима слепо понављајући Игнатијева два миленијума стара упутства једној аутобус — заједници, не следе мисао светог Игнатија, иако су у сопственим очима његови верни следбеници.

⁵³ Codex Theodosianus XVI, 1, 1.2 Greenwood Press Publishers New York, 1969.

Императори Грацијан, Валентијан и Теодосије Август, Едикт народу Града Константинописа: Наша је воља да сви народи којима управља Наша милост практикују веру коју је божанствени апостол Петар пренео Римљанима, веру коју је он увео и која је јасна чак и до данас. Јасно је да је то вера коју следе понтиф Дамас и Петар, епископ Александрије, човек апостолске светости; односно према апостолској науци и јеванђељском учењу вероваћемо у једно Божанство Оца, Сина и Светога Духа, у схватању једнаког достојанства и Свете Тројице. Наређујемо да они који следе ово правило вере носе име православних (католичанских) хришћана. Остали, пак, које сматрамо поремећеним и лудима, ће се уздржавати од гадости јеретичких догмата, а њихова састајалишта неће носити име цркава и они ће прво бити поражени Божјом осветом, а потом и заслуженом казном са Наше стране, коју ћемо донети у складу са Нашим божанственим просуђивањем.

Дано Трећег дана пред мартовске календе у Солуну, пете године конзулства Грацијана Августа и прве године конзулства Теодосија Августа. — 28. фебруара 380. год.

⁵⁴ Види чланак Власија Фидаса, „Примај и саборносиј Цркве у љавославном љредању“ Богословље LXVII 1, (2008), 69–75.

Игнатије је био на добром путу, осећао је да ауторитет и одговорност леже на епископу, но његове формулације и практичне импликације су, уопште узевши, биле не само претеране и неприхватљиве него и непрактичне и нереалне, како пре две хиљаде године, тако и данас. Међутим, строго богословски узевши, Игнатије је теолог пар екселанс, будући да је схватио да робовање старим правилима и облицима црквеног живота кочи и обесмишљава мисију Цркве, те да свако доба потребује своју аутентичну интерпретацију вјечних хришћанских истина. Игнатијева православноост и највећа вредност је била у томе што је он донео нешто ново, а јеретичност монтаниста и јудеизирајућих и свих његових противника је била у томе што су инсистирали на старом. Игнатије је нашим данашњим речником речено био новатор. Он је за своју веру и своју Цркву положио свој живот, и као такав постао обожен и бесмртан, док се имена његових противника више нико ни не сећа. Очито је да у једнаку јеретичку замку упадају и они који и данас инсистирају на старим обрасцима црквеног живота и вере, било да им је референца, парадоксално, игнатијевска теологија другог века, Студитски типик деветог века или карловачко богослужење 18. века.

Но без обзира на генијалност Игнатијевог теолошког лика и дела, јасно је да не само тада, него ни у другим мирнијим и много повољнијим временима Католичанска црква својом праксом и делом није прихватила његово богословље, него је чини се у потпуности изигнорисала његову богословску мисао. Истовремено је са највећом пажњом чувала успомену на његово херојско и славно мучеништво, као и његове посланице, које никада нису биле изгубљене. Међутим, не само да су црквени живот и пракса Католичанске цркве био изразито неепископоцентрични, него је читавим низом свештених канона епископ позициониран као само један од точкића у пирамидалном црквеном организму. Чак и кад је било прилике да се спроведе Игнатијева теологија, Црква то није учинила. Тако на пример, када је цар Констанције 355. године укинуо право државним судовима да суде епископима, и свима да уопште туже епископа по било ком основу,⁵⁵ Црква је тачно одредила процедуре и установила своје судове да злодела епископата не би остала некажњена. Никома није пала на памет Игнатијева идеја да епископу не може да суди нико, јер он *εις τὸν και τὸλον Χριστοῦ* и своје рачуне полаже искључиво Богу. Црква је утврдила да епископу суди Сабор епископа, а изузетак је направљен у Афричкој цркви, где је каноном допуштено да епископу не мора да суди цео Сабор, него најмање 12 епископа.⁵⁶

У сваком случају не смемо заборавити да је прва практична примена Игнатијевих идеја завршила физичком елиминацијом помесне Цркве у Антиохији, а друга далеко успешнија имплементација тих истих постулата завршила физичком ликвидацијом језуитског реда 1773. Први пут се Игнатијевска црквена заједница урушила изнутра, а други пут је заједница оног другог Игнатија била укинута споља, папским декретом под уценом и снажним притиском француских и шпанских власти. Остаје нам да видимо како ће завршити трећи покушај спровођења у дело ексклузивне монархистичке теологије Игнатија Богоносца у неким епархијама Српске православне цркве.

⁵⁵ Codex Theodosianus, XVI.2.7, ed. Greenwood Press 1969, 442.

⁵⁶ Картагински сабор, 12 канон. Ово је урађено по икономији и из практичних разлога јер епископи Афричке цркве нису имали стална места пребивалишта, него су лутали Сахаром заједно са караванима и бедуинским племенима. У таквим условима скупити цео Сабор било је немогуће.

Summary: Modern Theology in Serbian Orthodoxy has not paid full attention on some historical and social consequences of the radical episcopomonstic theology of saint Ignatius of Antioch on Christianity in second century Roman Syria, described in seven authentic epistles signed by his name. It is curious that after Ignatius during whole second century the Orthodox Christianity has completely disappeared from the region. In this paper I will try to illuminate some social and historical facts that caused Ignatius to over react and emphasize the roll of the bishop in Church, as well as to describe the ecclesiastical situation in the region where Ignatius had influence and respect, after his martyrdom, in Coliseum in A.D. 105.